

Prenger, J., Zaat, M. & Havinga, D. (2015). Leesgesprekken: zicht op de ontwikkeling van lezen. In Mottart, A. & Vanhooren, S. (red.), *conferentiebundel HSN-conferentie Onderwijs Nederlands* (pp.23-26). Gent: Academia Press Lannoo Uitgeverij.

1. Basisonderwijs

Ronde 6

Joanneke Prenger (a), Mirjam Zaat (b) & Derjan Havinga (c)

(a) SLO, Enschede

(b) Stichting Taalvorming, Amsterdam

(c) Christelijke Hogeschool, Ede

Leesgesprekken: zicht op de ontwikkeling van lezen

1. Inleiding

In 2013 zijn door SLO, in samenwerking met basisschool De Gielguorde en Stichting Taalvorming, leesgesprekken opgenomen op vier basisscholen¹. Hieruit bleek dat leerlingen veel kunnen vertellen over hun leesproces en dat er vaak verrassende uitkomsten zijn voor de leerkracht. Leerkrachten kunnen door het voeren van leesgesprekken het leesonderwijs beter afstemmen op de behoeften van leerlingen en hun leesontwikkeling stimuleren. De gesprekken die binnen dit project verzameld zijn, zijn ontsloten op een website. In deze bijdrage wordt ingegaan op de vorm en functie van leesgesprekken en wordt de nieuwe website <http://nederlands.slo.nl/leesgesprekken> gepresenteerd.

2. Wat zijn leesgesprekken?

“Je moet me helpen”, zei de leerkracht tegen de leerling. “Wat zou ik kunnen doen om ervoor te zorgen dat jij lezen leuker gaat vinden en beter in lezen wordt?”

Leesgesprekken zijn gesprekken over lezen die je als leraar voert met individuele leerlingen of met (kleine) groepjes leerlingen. Het doel van leesgesprekken is zicht krijgen op de leesontwikkeling van leerlingen. Wat vertellen leerlingen over lezen en hoe zien ze zichzelf als lezer? In leesgesprekken vertelt de leerling hoe hij leest, over hoe hij leert lezen en over wat hij graag en niet graag leest. Ook gaat het gesprek over hoe de leraar leesonderwijs geeft en over hoe de leerling dat leesonderwijs ervaart. In een leesgesprek staat de interactie over lezen centraal. Dat betekent dat er in een leesgesprek nauwelijks wordt gelezen of voorgelezen. De leraar stelt allerlei vragen binnen onderwerpen die verwant zijn aan lezen in de breedste zin. Vaak wordt tijdens een leesgesprek gewerkt met een boekentafel. De leraar legt dan boeken uit verschillende genres op tafel met als doel de leerling hiermee te stimuleren om over lezen te praten.

Leesgesprekken dienen als tegenwicht voor de eenzijdige toetscultuur op het vlak van informatieverwerking die leerkrachten op de basisschool kennen. Wat vertellen leerlin-

gen over lezen en hoe zien ze zichzelf als lezer? Met leesgesprekken kunnen leerkrachten en leerlingen een completer beeld van het persoonlijke leerproces van de leesontwikkeling krijgen. Via formatieve evaluatie krijgen leerlingen zicht op de persoonlijke leesontwikkeling en op hoe die ontwikkeling verbeterd kan worden.

De website <http://nederlands.slo.nl/leesgesprekken> geeft informatie over de manier waarop leesgesprekken zijn opgebouwd en welke vragen helpend kunnen zijn om leerlingen ruimte te geven om hun antwoorden te formuleren.

3. Dataverzameling

In 2013 zijn op vier basisscholen in Nederland (in Amsterdam, Utrecht en Friesland) gesprekken opgenomen tussen leraar en leerlingen. De gesprekken zijn opgenomen met leerlingen uit groep 1 tot en met groep 8. Ze duren gemiddeld 30 tot 40 minuten. Alle gesprekken zijn opgenomen met een onbediende camera. In totaal zijn zo'n 90 gesprekken verzameld: met goede en zwakke lezers, met leerlingen die het Nederlands als eerste taal en als tweede taal hebben, met jongens en meisjes, individueel en in groepjes.

4. De website

De website <http://nederlands.slo.nl/leesgesprekken> biedt een bron van informatie voor iedereen die meer over leesgesprekken wil weten of er zelf mee aan de slag wil gaan. De kern van de site bestaat uit fragmenten die via een topic-analyse uit de opgenomen leesgesprekken zijn geselecteerd. Leerlingen vertellen in deze fragmenten over de verschillende kenmerken van de taakuitvoering uit het Referentiekader Taal, de leesomgeving thuis en op school en hun leesvoorkeuren. Deze fragmenten worden per twee groepen (groep 1/2, 3/4, 5/6, 7/8) op de website gepresenteerd.

4.1 Kenmerken van de taakuitvoering

In het Referentiekader Taal en Rekenen staat beschreven wat leerlingen op verschillende momenten in hun schoolloopbaan op het gebied van taal en rekenen moeten kennen en kunnen. Het domein 'Lezen' is uitgewerkt voor drie aspecten: 'teksten', 'taken' en 'kenmerken van de taakuitvoering'. In de publicatie *Leerstoflijnen Lezen beschreven* (Oosterloo & Paus 2010) is uitgewerkt langs welke weg het eindniveau voor lezen in groep 8 bereikt zou kunnen worden. Deze weg wordt vooral zichtbaar in de verschillende aspecten van de taakuitvoering. Daarom is ervoor gekozen om de geselecteerde fragmenten (per twee groepen) te ordenen volgens de bovengenoemde aspecten van de taakuitvoering.

4.2 De leesomgeving thuis en op school

De leesontwikkeling van leerlingen vindt altijd plaats in een bepaalde context die van invloed is op het lezen en op de leestaak. In een rijke, uitnodigende leesomgeving zijn er meer kansen voor leerlingen om zich te ontwikkelen. Op de website zijn fragmenten te vinden waarin leerlingen zelf vertellen over hun leesomgeving op school en thuis.

4.3 Leesvoorkeuren van leerlingen

Een goede leesomgeving sluit aan bij de leesvoorkeuren van leerlingen. Wanneer een leraar in een leesgesprek peilt naar de belangstelling bij leerlingen, kan hij het boeken-aanbod en de activiteiten daar op afstemmen. Deze activiteiten kunnen op hun beurt de leesbelangstelling van leerlingen weer vergroten.

Op de website wordt ook informatie gegeven over hoe een leraar of een andere gespreksleider leesgesprekken zou kunnen voeren. Van belang zijn open, uitnodigende vragen, de zogenaamde '*information seeking questions*'. Leerlingen worden hiermee gestimuleerd om te denken en om hun kennis te demonstreren (Kroes 2014). Veel verschillende fragmenten op de website over leesgesprekken maken duidelijk hoe het leesgesprek verder vormgegeven kan worden. De rol van leesgesprekken in het onderwijs wordt uitgewerkt in het onderdeel 'Meerwaarde van leesgesprekken'.

5. Meerwaarde leesgesprekken

In de discussies over welke 21ste-eeuwse kennis en vaardigheden leerlingen zouden moeten verwerven om te kunnen participeren in een toekomstige samenleving gaat het om begrippen als 'initiatief nemen', 'zeggenschap', 'betrokkenheid', 'creatief denken', 'problemen kunnen oplossen' en 'planmatig en strategisch kunnen zoeken en toepassen van informatie'. Het voeren van (lees)gesprekken kan een belangrijke manier zijn om leerlingen meer zeggenschap te geven over hun eigen leren en om hen bewuster te maken van wat en hoe ze leren. Leesgesprekken stimuleren immers het metacognitief handelen (i.e. het denken over het denken en eigen handelen).

Daarnaast kunnen leesgesprekken een bijdrage leveren aan hogere opbrengsten op alle aspecten van de gestelde doelen voor het leesonderwijs. Leerkrachten kunnen met de uit leesgesprekken verkregen informatie hun onderwijs namelijk beter afstemmen op de interesses, het niveau, de leer- en leesstrategieën en de talenten en onderwijsbehoeften van hun leerlingen.

Dat zicht hebben op de interesse van leerlingen en hun leesattitude van belang is om leerlingen tot lezen aan te zetten, blijkt uit onderzoek van bijvoorbeeld Stokmans

(2006). Stokmans richt zich in haar onderzoek op het verband tussen 'leesvaardigheid', 'leesattitude' en 'leesgedrag'. Ze concludeert op basis van haar onderzoek dat leesattitude in sterkere mate het leesgedrag bepaalt dan leesvaardigheid. Om deze leesattitude te vergroten, beveelt ze aan om vooral zwakke leerlingen met grote regelmaat een boek te laten lezen dat ze leuk vinden en om deze leerlingen te stimuleren om te praten over wat ze hebben gelezen. Leesgesprekken bieden immers inzicht in welke boeken leerlingen leuk vinden en bieden ook de "aanzelende lezer" (Stokmans 2006) een gelegenheid om over lezen te praten.

Informatie uit leesgesprekken kan dus helpen om het onderwijsaanbod meer af te stemmen op de onderwijsbehoeften van de leerlingen. Met leesgesprekken kunnen leerkrachten en leerlingen een completer beeld van het proces van de persoonlijke leesontwikkeling krijgen. Dat biedt mogelijkheden om leesonderwijs op maat te bieden. In die zin is het een belangrijk element van passend onderwijs: leerlingen krijgen zelf zicht op hun persoonlijke leesontwikkeling en op hoe die ontwikkeling versterkt kan worden.

Referenties

- Kroes, M. (2014). 'Leerlingen worden in leesgesprekken met 'information seeking questions' gestimuleerd om zelf na te denken'. Onderzoeksverslag Master Neerlandistiek, Taal en tekst: ontwikkeling en gebruik. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Oosterloo, A. & H. Paus (2010). *Leerstoflijnen lezen beschreven. Uitwerking van het referentiekader Nederlandse taal voor het leesonderwijs op de basisschool*. Enschede: SLO.
- Stokmans, M. (2006). 'Leesattitude: de motor achter leesgedrag?!'. In: D. Schram & A.M. Raukema (red.) (2006). *Lezen in de lengte en de breedte. De doorgaande leeslijn in wetenschappelijk perspectief*. Delft: Eburon, p. 267-288.

Noot

- ¹ Het project *Leesgesprekken* is in 2012 gestart door Anita Oosterloo, Janke Singelsma en Harry Paus. De opgenomen leesgesprekken zijn gevoerd door Janke Singelsma (Gearhing primair onderwijs) en Mirjam Zaat, Hieke van Til en Lucie Visch (Stichting Taalvorming).